

A cinza dos anos mortos,

por Ricardo Carballo Calero

Sempre tiveron unha necesaria repercusión sobre as obras literárias as circunstancias políticas que rodean o escritor. Isto non pode menos de ser –como todo o que é- el e a súa circunstancia. Que existan épocas nas que a chamada –bastante torpemente- literatura social non está de moda, non se cultiva con asiduidade ou é unha superficie tabuada no plano da topografía artística reinante, é aserto máis que discutíbel, proveiente dunha ilusión óptica. O marxista afervorado –e que ten do marxismo unha visión vulgar- pode crer que non existe literatura social con anterioridade á formulación do materialismo dialéctico. Identitiva, en tal caso, a literatura social de propaganda socialista e aínda limitando, está orientada polo socialismo científico, xa que desde sempre é coñecida a literatura socialista de inspiración utópica o humanística. Máis é evidente que pode haber, e hai, e houbo en moitas ocasións, literatura de propaganda antisocialista, que é tamén, por suposto, literatura social. E como o home é un animal social –son-no todos os animais superiores-, na literatura non pode menos de reflexar-se a sociedade que circunda ao autor. Cabe unha lectura da literatura social máis individualista, máis intimista, máis robinaónica.

É frecuente que se entenda por literatura social a literatura de protesta social. Na época que precede ao entronizamento do rol actual, chamaba a xente literatura social á que se escribía para atacar o réxime vixente, tanto na súa organización política como na súa estrutura económica. Como o problema político, despois do estalido da segunda guerra mundial, e con máis agudeza a partir do seu desenlace, estaba plantexado entre nós en termos de extrema urxencia –aínda que a súa solución se (¿?) en termos de extrema imprevisibilidade-, ese problema acabou por impregnar, dun ou doutro xeito, a literatura existente, mesmo até provocar interferencias entre o sociolóxico eo literario que degradaron de modo inevitábel a socioloxía e a literatura.

FIDELIDADE

As circunstancias dificultaban no noso país o florecimento libre dunha literatura de oposición. De aquí que hoxe, cando non existe esa dificultade, se escriben moitas obras que entón non puideron ser escritas –ou non poderían ser publicadas- a que tratan de reflexar confidelidade, unha vida que non odia antes atinxir proxección literaria con enfoques e as seleccións do material que hoxe son posíbeis.

A *nosa cinza*, novela de Xavier Alcalá, recentemente saída do prelo, é, no sentido que vimos explicando, unha novela social e unha novela histórica.

Como íamos dicindo, é difícil imaxinar-se unha novela que non sexa social, mais, a maior abundamente, A *nosa cinza* presta grande atención a aspectos sociais característicos do antigo réxime, que se poden resumir, xa que se trata dunhas memorías de infancia e adolescencia, no aspecto da educación, no aspecto da formación de aprendiz de home. A vida escolar, a vida relixiosa, a vida social, todas tres contempladas á luz de pedagogía, teñen o carácter de núcleo temático nesta narración, que revista a forma autobiográfica tan frecuente neste tipo de relato, tantas veces abordado, e que, dun xeito máis ou menos directo, tenta recuperar a infancia perdida do narrador. Mais a diferenza de outros ensaios desta clase, A *nosa cinza* non cae no perigo de converter o relato en poesía lírica, non é algo demasiado subxectivo, algo en que a autolatría do autor dissolve en narcisismo a épica, algo en que triunfa unha enfermiza introspección fundada nun imaturo solipsismo. Alcalá detén-se coa morosidade necesaria en toda clase de personaxes que rodean o protagonista, perfilando as suas fasquías con (¿?) observadora. O neno que fala é, por suposto, o centro do universo novelístico; mais é moi notábel a riqueza de figuras e caracteres que se inscriben no seu círculo, o que acredita a

auténtica vocación de novelista do autor, que non é un exhibicionista ególatra incapaz de acariciar outro asunto que a súa propia persoa. Mesmo é de agardar que no futuro o autor diversifique os seus puntos de vista e nos presente un mundo reflexado en moitos espellos e plasmado en múltiples perspectivas. Está, ao parecer, ben dotada para este labor, que potenciaría a súa visión da realidade emancipándoo da incómoda servidume da ficción autobiográfica.

Convén aclarar que o (¿?) firme desta novela dentro dos límites da épica, nonsupón ausencia de poesía lírica na mesma. A nosa cinza non é un poema lírico emascarado de novela, como tantas novelas autobiográficas. Mais a evocación da infancia perdida, realizada con evidente autenticidade, tinxe de lirismo, desde o comezo do libro, algunhas páxinas do mesmo, nas que nos sobrecolle a araxe de poesía da realidade cotidiana.

NATURALISMO

Sen embargo, un obxectivo de fidelidade á realidade –naturalmente tal como a interpreta o autor- é a nota dominante da obra. O seu papel de cronista é entendido polo autor dentro dos cánones do naturalismo máis cru. Na expresión como nas situacións. Non vou facer a apoloxía do tremendismo, non do feísmo, non do (¿?). De sobre teñen-nos batido coa súa vilencia. Tanto que xa non sentimos os seus golpes, e están deixando de ser eficaces,, polo que perden a súa razón de ser. O naturalismo desta novela é cru, mais para min dista de ser inocente. Hai autores que parecen gozarse na ruptura das normas do decoro, como se o decoroso fose reaccionario, ou feminino, ou burgués, ou supersticioso. Eu coido que o decoro é unha exigencia da dignidade humana. E que o indecoroso é indigno da plena humanidade. Mais Alcalá non se mergulla no esgrévio, no repugnante ou no groseiro con intención perversa, con morbosa complacencia ou cun propósito sádico de insulto floxista, notario dunha triste realidade, os feitos con puntual e obxectiva honradez de historiador. Máis ben lovado pola súa sincera voación de realismo social. Non hai, pois, nas escenas escabrosas, nas palabras groseiras, nada que soe a licencia, a obscenidade, a agresión. Diría –se que sobre todo isto (¿?) unha tristeza contida, unha desencantada precisión. Non se trata, pois, do realismo social “staliniano”, non tampouco dun “realismo social sentimental”, o que falsamente califica outras procuras do tempo perdido nas que máis ben se atopa “romantismo social”. Alcalá vai-se renovando omo novelista dentro da tradición moderna da novela. Por iso é realista, e por iso é “social”. Non, pois, no sentido convencional “ruso” do “realismo social”. Mais isto non exclúe un partido tomado perante as realidades sociais que contempla. O mundo ideolóxico dos vencedores na guerra civil española baixo cuxa presión se educa o protagonista da novela, é presentado sob unha luz semiesperpéntica, como un mundo opresivo e abafante. Mais o paso da narración realista á pura sátira política-social non chega a dar-se no conxunto da obra, pois esta non é fundamentalmente un alegato panfletario contra un sistema xa arruinado senón unha novela de formación, de aprendizaje, unha odisea espiritual, un “Willhelm Molster”, unha redución sentimental”, e neste sentido os seus valores senciais, (¿?) ou non, hai que buscá-los na precisión, a elegancia do trazado da liña de desenrola da alma do protagonista.

MENSAXE

Mentres a estes anos do aprendizaje non sigan os anos da viaxe, non podemos falar dun verdadeiro final. A novela remata de calquer xeito, dun xeito que pode semellar irrelevante. En realidade, é irrelevante a anécdota final: e esa irrelevancia agocha anticlimaticamente un acontecemento transcendental que inmediatamente precede a ese final material o cal, con todo, trai-nos unha mensaxe sinificativa: o protagonista, coa morte da súa aboa, fica asimolicamente emancipado. O protagonista, que, pouco antes, acaba de consumir o seu primeiro acto de posesión dun corpo de muller -posesión que non lle aporta, secomasi, a paz e o sosego, senón a confusión e o desequilibrio- está, deste xeito, no cabo do camiño da súa formación xuvenil, na meta de aprendizado. Daquela, (¿?) áchase o verdadeiro, o único final, dunha novela de formación. O narrador de *A nosa cinza* chegou ao sosego da súa madurez. Agora non ten xa máis remedio que ser home.

O autor realizou un grande esforzo para utilizar unha lingua coerente e esmerada. Calquera que sexa a opinión que a cada quen mereza esta ou estouta solución lingüística, debe recoñecer-se que estamos en presenza dun sistema cuidadosamente estruturado, o que fai

moi difícil para o futuro da indulxencia perante o arbitrário, o (¿?) galego que a grande maioría dos prosistas galegos estamos acostumbrados a escribir e ler.